

רעב

הרעב הגיע לאט לאט.

אחרי הארבה ב-1915 עוד זרענו את השדות, אחר כך לקחו את הסוסים ולא יכולנו לקצור ולהוביל. לא פעם תפסו עובדים בשדה בתירוצים שונים. אמנם הצלחתי תמיד לברוח, אבל אי אפשר היה לצאת לעבוד. לא היו זרעים, ולא היה כסף לקנות זרעים.

החל מ-1916 לא ניתן היה לעבוד בשדות. לחם לא היה. היינו הולכים לשדות עם שקים ומביאים עשב (מהערביות למדנו סוגי העשבים). הולכים שוב ומביאים גללי בקר, מייבשים אותם ומבעירים אש.

אמא היתה מבשלת את העשב הזה במים בלבד בלי טיפת שמן. רבים חלו אז בדזנטריה וטיפוס ואנחנו, שאכלנו רק את העשב המבושל הזה, ואמא הקפידה על כך, לא חלינו.

ארמני אחד גר במטולה, מומחה לגבינות, ידע לעשות גבינת קצ'קבל. ממימי הגבינה ניתן היה לעשות משהו דומה לגבינה רזה בלי שומן. הוא קרא לזה קרישה. הארמני גר מולנו, ידע את מצבנו והיה מוכר לאמא בפרוטות את הקרישה הזו ועוד היה מוסיף קצת בחינם, מתוך כבוד אליה.

אותה שנה קיבלנו לפסח קצת סובין, משהו נתן לנו, אולי ד"ר מלכין. אמא הכינה מזה דייסה, מנה קטנה לכל אחד. לא שבענו, אבל בכל זאת הרגשנו את הפסח.

לתאורה היו משתמשים בכל מיני המצאות. כוס או קופסה היו ממלאים במים. על המים צף שמן ומשמש לבעירה. בפחית עגולה נוקבים חור, טובלים קצה חוט צמר בשמן ובקצה השני מדליקים, והפתיל נותן אור. הגרים ידעו להכין גפרורים תוצרת בית. אבל המקור העיקרי לאש היה הטאבון שבחצר שבערה בו אש תמיד, ברמץ.

החיילים התורכים שברחו מהצבא היו נכנסים לארמני, שידע תורכית, והוא היה מתווך ומוכר עבורם דברים שונים.

קנינו מהם אוהל צבאי והתחלקנו בו עם משפחה נוספת. השתמשנו בחלק הפנימי של האוהל. הבד היה קשה כאבן, אמא הרתיחה אותו כמה פעמים ולא עזר הרבה. הבד לא התרכך. רוחמה תפרה מהאוהל הזה בגדים לכולנו. לבנות שמלות, לבנים מכנסיים ומעילים. לי היה מעין מעיל, מכנסי 3/4 עם כפתור מתחת לברך. לא חולצה, לא תחתונים, ולא גרביים.